

[0222]

OVER DE FRIESE INVLOED IN FINLAND TIJDENS DE MIDDELEEUWEN

Het Fries verheugt zich in een stijgende belangstelling van de zijde van buitenlandse geleerden. Een overzicht over de bijdragen op het gebied van de Friese filologie werd gegeven door H.T.J. Miedema op het Nederlands Filologencongres te Groningen in 1960 ¹⁾. Als centra, waar men zich met het Fries bezighoudt, worden in de "Handelingen" genoemd: Kiel, Uppsala, Kopenhagen, Oslo, Oxford, Leuven en Hamburg. Bij de op het referaat volgende discussie werd Straatsburg vermeld, evenals de naam van een Italiaans geleerde.

Gezien de taalbarrière is het niet verwonderlijk, dat Finstalige literatuur in West-Europa onbekend blijft. Het is daarom misschien juist er op te wijzen, dat men in Finland aandacht schenkt aan het feit, dat in de Middeleeuwen de Friese invloed zich tot dat land uitstreckte. Deze invloed blijkt o.a. uit plaats- en eigennamen. Van een „centrum" in Finland kan men niet spreken; de belangstelling komt verspreid in de wetenschappelijke literatuur en bij persoonlijk contact tot uiting. Ik moge hier het volgende onder de aandacht van belangstellenden brengen:

In 1936 verscheen in het Finstalig „Historisch Tijdschrift" op verzoek van de redactie een artikel van de in Friese kringen welbekende Zweedse geleerde Wadstein ²⁾ over de Friezen als verspreiders van de cultuur in de noordelijke landen ³⁾. Hierin werden verscheidene van zijn in het Duits, Engels en Zweeds geschreven artikelen samengevat. Wadstein wijst o.a. op de betekenis van de Friezen als zeevaarders en kooplieden reeds in de tijd van de Merovingers; Dorestad wordt genoemd als de belangrijkste Westeuropese handelsstad in de achtste en negende eeuw, en leer, wol en zout als aanvankelijk de belangrijkste handelsartikelen; ook wordt vermeld, dat de Friezen een rol speelden bij het stichten van Hamburg, Bremen en Hedeby. Uiteraard ligt het accent op de Friese invloed in het noorden. Deze was blijkbaar niet gering. De Friezen hadden een belangrijk aandeel in de verbreiding van het Christendom, zij brachten het gildewezen naar het noorden en leerden de Scandinaviërs munten te slaan ⁴⁾. Er wordt uitvoerig gesproken over de bekende plaatsnaam 'Birka', die ook in Finland als 'Pirkkala' voorkomt; Friese leenwoorden in de Scandinavische talen worden kort behandeld resp. opgesomd ⁵⁾. Enkele van deze woorden zijn via het Scandinavisch in het Fins gekomen. In het artikel van

1) „Handelingen van het 26ste Nederlands Filologencongres" p. 206f. vgl. ook H.T.J. Miedema: „Paedwizers fan de Fryske filology", Diss. Leeuwarden 1961, o.a. p. 246ff.

2) „Paedwizers" p. 246.

3) „Muinaisfriisiläiset kulttuurin välittäjinä Pohjoismaissa", Historiallinen aikakauskirja 1936 p. 265-275.

4) Wadstein drukt zich voorzichtiger uit in „It Beaken" 1940.

5) Zie hiervoor o.a. Wadstein: „Friesische Lehnwörter im Nordischen", Skr. utg. af K. Hum. Vetenskaps-Samf. i Uppsala, 21:3, 1922.

„Frisiska lånord", Arkiv f. nord. fil; Studier tillägnade Axel Kock 1929.

C. Borchling: „Die Friesen und der Skandinavische Norden", De iepening fen de Fryske Akademy, Assen 1938 p. 66ff.

E. Wadstein: „Zu den alten Beziehungen zwischen Friesland und Skandinavien", It Beaken 1940 p. 172ff.

Wadstein worden de volgende genoemd, waarvan er enkele echter waarschijnlijk niet uit het Fries afkomstig zijn:

alttari	`altaar' z. AEW ¹⁾) onder	altari < os. of ofr.
ankkuri	`anker'	akkeri < ofr.
kaali	`kool'	kál < oengl. of ofr.
kraattari ²⁾)	`kleermaker'	skraddari < mnd.
kriivata ²⁾)	`schrijven'	skrifa < mnd.
lästi	`gewichts- en inhoudsmaat'	lest < mnd. of ofr.
paalu	`paal'	
paatti	'boot'	bátr < oengl. of ofr.
penninki	'penning'	pengr < oengl. of mnd.
perjantai	'vrijdag'	frjádagr < ofr.
plankku ²⁾)	'plank'	planka < mnd.
punta ³⁾)	'pond'	pund < oengl. of ond.
säkki	`zak'	sekkar < oengl. of ofr.
tulli	`tol'	tollr < oengl. of mnd. ⁴⁾).

Karsten vermeldt nog de volgende Finse woorden als oorspronkelijk Fries ¹⁾):

kaati	`schort'	ofr. skāt
paakki/paakku	`baken'	ofr. bāken.

Ook het woord vracht, dat als Fries wordt beschouwd ⁵⁾), komt in het Fins voor, vgl. o.a. *rahtilaiva* `vrachtboot', *rahtimaksu* `vrachtkosten', *rahtikirja* `vrachtbrief'.

Eveneens in 1936 verscheen in het tijdschrift "Neuphilologische Mitteilungen" een artikel van Pekka Katara, indertijd hoogleraar aan de Universiteit van Helsinki: "Älteres deutsches Sprachgut und Urkundenmaterial in Finnland" ⁶⁾). Dit artikel was o.a. geïnspireerd door het verschijnen van een boek over de vroege Finse middeleeuwen van de Finse historicus Jalmari Jaakkola in 1935. In dit boek, het tweede deel van het vierdelige standaardwerk over de Finse geschiedenis ⁷⁾), waarvan inmiddels de tweede druk is verschenen, constateert Jaakkola ⁸⁾), dat er geen sprake is van Friese handelscentra of nederzettingen langs de Finse Golf zoals Hedeby in Denemarken en Birka in Zweden. Verder stelt hij vast, dat de archeologen nog niets met zekerheid hebben kunnen zeggen omtrent het aandeel van de Friezen in de handel aan de zuidkust van

1) J. de Vries: „Altnordisches Etymologisches Wörterbuch", Leiden 1961. zie ook: T.E. Karstens woordenboek: "Finnar och germaner", Folkmålsstudier IX en X, Helsingfors 1943/44. Karsten noemde van deze woorden in „Altdeutsche Kulturströmungen im Spiegel des finnischen Lehnworts", Indogerm. Forschungen 26, 1909 als oorspronkelijk Nederduits: *punta* p. 246, *ankkuri*, *paalu* p. 248, *skraattari* p. 255.

2) dialectisch, een Fins woord begint slechts met één medeklinker; i.pl.v. *plankku* is *lankku* gebruikelijk.

3) Mogelijk reeds veel vroeger ontleend.

4) ond. = oudnederduits; mnd. = middelnederd.

1) Franck-Van Wijk-van Haeringen: „Etymologisch woordenboek der Nederlandsche Taal", 's-Gravenhage 1929-1936; J. de Vries: „Etymologisch woordenboek", Utrecht 1958.

2) p. 161-188.

7) Evenals het grote zesdelige woordenboek en het vierdelige etymologische woordenboek in het Fins geschreven.

8) Suomen Historia II, Helsinki 1956 p. 155ff.

Finland. De naam *Friisi* wijst er echter op, dat ze daar reeds vroeg aanwezig waren. Van betekenis is verder het woord *kogge*, de naam van het bekende Friese schip. Aan de hand van namen van eilanden, baaien enz. met *kog* als eerste lid, heeft Jaakkola de handelsroute van Birka in het Mälarmeer via de Ålandseilanden langs de gehele Finse zuidkust tot in Rusland toe gereconstrueerd ¹⁾). De meeste van deze namen zijn Zweeds, b.v. *Kuggholm*, *Kuggviken*, *Kuggeby*, *Kuggehamnssundet* ²⁾). De naam van het Friese schip komt waarschijnlijk voor in de Finse namen *Kuukkon niemi*, *Kuukkon kallio*, *Kukinjoki*, *Kukkouri*, en misschien in *Kokkila*, *Kokkilansaari*, *Kukionsaari*, *Kokinkallio* ³⁾). Deze namen zijn voor het merendeel waarschijnlijk zeer oud en dateren wellicht uit de tijd, dat de Oostzee en de Finse Golf vooral door Friezen werden bevaren. J.A. Lindström schreef honderd jaar geleden over de Friese handel: „De schepen van de Friezen, in het bijzonder die uit Stavoren, bezochten in de 12de eeuw alle kusten van de Oostzee" ⁴⁾). De bron van deze mededeling is mij niet bekend.

In genoemd artikel heeft Katara de resultaten van Wadstein en Jaakkola samengevat. Het gedeelte, waarin over de vroegste Duitse invloed in Finland gesproken wordt, is getiteld: „Die Friesenzeit" ⁵⁾). Hierin wordt de handelsroute langs de Finse zuidkust beschreven, de naam 'Birka' wordt besproken; als Finse woorden van Friese herkomst worden genoemd *ankkuri* en *pippuri* 'peper' ⁶⁾). Verder noemt Katara enkele eigennamen, die op Friese invloed kunnen wijzen, zoals de plaats- en geslachtsnamen *Friisilä* ⁷⁾), *Frisby*, *Fris*. De Friese herkomst van het Finse *Friisilä* e.a. is omstreden. Afgezien van de twee medeklinkers beginnen slechts vreemde woorden van recente datum met *f*, zodat een vroege ontlening twijfelachtig lijkt. Toch komt Katara, wegens de verbreiding van de naam, Friese oorsprong niet geheel onwaarschijnlijk voor.

V. Nissilä, docent voor naamkunde aan de universiteit van Helsinki, heeft in een uitvoerig artikel over Finse namen van vreemde oorsprong ook een gedeelte gewijd aan de naam *Fries*. De passage in het Finstalig tijdschrift voor Finse taal en literatuur luidt als volgt ⁸⁾:

„Zeer oud en algemeen verbreid zijn in ons land ook de Duitse ⁹⁾ namen *Friisi*, *Freese*, Oudhoogduits *Frias* „van de Friezen", Nieuwduits *Frese*, *Fries*, *Friese* e.a. (Förstemann; Schönfeld 95, 96) ¹⁰⁾; Oudhoogduits *Friaso*, *Friso*,

1) Deze route werd reeds door Wadstein aangeduid in „Friserna och forntida handelsvägar i Norden", Göteborgs Kungl. Vet. och Vitt. samhäll. handl. 21, Göteborg 1921 p. 17f.

2) *holm* = eiland; *vik* = golf; *baai*; *by* = dorp; *hamn* = haven; *sund* = zeeëngte.

3) *niemi* = landtong; *kallio* = rots; *joki* = rivier; *saari* = eiland.

4) "Undersökning om svenska befolkningen i Nyland". Suomi II 6, Helsinki 1866 p. 296.

5) p.163-174.

6) *pippuri* volgens J. de Vries AEW via het Scand. uit het Oudengels.

7) *la/lä* = suffix voor plaatsnamen; Karsten noemt *Friisilä*, *Frisans* e.a. in Indogerm. Forschungen 1909 p. 241.

8) Virittäjä 58, 1954 p. 279f.

9) Tijdens een gesprek bleek mij, dat Nissilä geen juiste voorstelling had omtrent Friezen en Nederduiters, evenmin omtrent de geografische situatie.

10) E. Förstemann: „Altdeutsches Namenbuch", I Bonn 1900.

M. Schönfeld: „Wörterbuch der altgermanischen Personen- und Völkernamen", Heidelberg 1911.

Nederduits *Frese*, Nieuwduits *Friese*, *Fries*, *Friess*, *Frese* e.a. (Heintze-Cascorbi 175)¹⁾; Zweeds *Fries* 'Fries, man uit Friesland' (Hellquist)²⁾; Fins *Friisi*. Uit Duitse gebieden, uit de omgeving van Lübeck 282), worden genoemd Luderum dictum Frisonem 1238, Gert Friso 1292, Nicolaus Fris 1298, Wilken Vrese 1457; uit Estland: Henricus Friso 1350 te Reval, Thidericus Vrese 1362 te Dorpat 283) en uit Finland Fredericus Frese 1354 uit de omgeving van Turku, Jöns Frijs af Kijm 1386 te Kemi, Olaff Friis 1492 in Naantali, Lafrintz Fres, priester in Kemi 1443, blijkbaar afkomstig uit Friisilä in Isokyrö, hetgeen licht werpt op de verbreidingswijze van de naam; Morthen Frijss 1560 in Maske 284) en onder onze plaatsnamen Friisilä, naam van een dorp in het district Kustavi; Friisilä, naam van een huis te Raisio in Isokyrö; Frisans, Frijsby 1540 285), dorpsnaam in Esbo; Frisans, naam van een huis in Kirkkonummi, Frisas, een huis in Sibbo, waar in het begin van de 17de eeuw de kavallerist Per Frijss woonde 286). Ook de verkleiningsvorm *Frisika* (Förstemann), *Friesicke*, *Frisecke* (Heintze-Cascorbi 175), b.v. in Lübeck 1316 Johannes Vreseke 287), Deens Frese, Friis, Vreseke (= Friseke) reeds in het begin van de 12de eeuw 288), is in de Finse nomenclature gedrongen, b.v. Ffrederik Freseka 1419, als wiens broeder genoemd wordt Jakob Frees 1425 te Turku 289). Als eigenaars van een huis, (later) dorp *Friskala* in Maaria zijn in het begin van de 15de eeuw bekend Arnika Friso en 1416 blijkbaar haar zoon Fredrik Arnikasson Fryske of voornoemde Frederik Freseka en nog in 1508 Jaakko Friske of Frese. Het is duidelijk, dat de veel voorkomende Westfinse naam *Riisikka* (*Riiska*) tot deze groep behoort, b.v. de plaatsnaam Riisikkala, Riskala 1539, Risickala 1550 in Akaa; Riisikka of Riiska, de naam van een huis en een geslacht (vgl. Lauri risicka 1524 292) in Tyrvää e.a.³⁾.

282) Urkundenbuch der Stadt Lübeck I 13, II 941, 1023, 729, IX 525.

283) Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch II 463, 706, III 115.

284) FMU⁴⁾ 1268, 404, V 348, III 310;

285) August Ramsay: Esbo I 51. (Helsingfors 1924).

286) Nyberg: Sibbo sockens historia I 63. (Helsingfors 1931).

287) Urkundenbuch der Stadt Lübeck II 1047.

288) Danmarks gamle personnavne II 322, 323, II 292-297.

289) FMU II 342, 302.

292) Hausen Bidrag I 415⁵⁾.

Als er van directe Friese invloed in Finland sprake zou kunnen zijn, dan zouden in taalkundig opzicht de *kog*-namen en de eigennaam *Friis* hierop kunnen wijzen. De bovengenoemde Finse woorden *alttari* enz. hebben in dit verband geen betekenis, omdat ze niet rechtstreeks aan het Fries ontleend zijn.

De mening, dat men aan de naam *Friis*, gezien de verbreidheid ervan, enige betekenis kan toekennen, mag niet zonder meer worden afgewezen. Er komt

1) Heintze-Cascorbi: „Die deutschen Familiennamen“, Halle 1925.

2) E. Hellquist: „Svensk etymologisk ordbok“, Lund 1948.

3) Nissilä's verwijzingen naar Finstalige literatuur zijn hier weggelaten. Karsten maakt enkele opmerkingen over *Frisas*, *Frisans*, *Friisilä*, etc in „Svensk bygd i Österbotten“ II, Helsingfors 1923 p. 261, 291.

4) R. Hausen: „Finlands medeltidsurkunder“, Helsingfors 1921.

5) R. Hausen: „Bidrag till Finlands historia“, Helsingfors 1881-83.

bij, dat in de tijd, waaruit de door Nissilä genoemde namen dateren, de handel in het Oostzeegebied door de Duitsers werd beheerst en het Finse woord voor Duitser *Saksalainen* (Sakser) geruime tijd de algemene betekenis 'koopman' had. De vraag is echter, waar de dragers van de naam *Friis* vandaan kwamen. Uit Friesland, waaronder men niet slechts het huidige Friesland moet verstaan ¹⁾, of waren het kooplieden uit Lübeck, wier voorvaderen eens uit Stavoren enz. naar de Duitse Hanzestad waren gekomen, toen deze tot bloei begon te geraken? Doordat de archivale gegevens uit de eeuwen, waarin de Friezen hun invloed in Scandinavië hebben doen gelden, zeer schaars zijn, zou een onderzoek naar de oudste betrekkingen tussen de Friese handelssteden en Lübeck waarschijnlijk weinig vruchtdragend zijn.

Steenwijk

A. D. Kylstra.

1) De naam 'Fries' mag, voorzover het de scheepvaart in de Oostzee betreft, niet te ruim worden genomen. Er zij in dit verband gewezen op het instructieve artikel van Rudolf Häpke: „Friesen und Sachsen im Ostseeverkehr des 13. Jahrhunderts". *Hansische Geschichtsblätter* 19, 1913 p. 163-192.